

Psychiatrie

Wanneer kan men gedrag als 'gestoord' bestempelen? De omschrijving van psychiatrische stoornissen hangt nauw samen met de betekenis van de begrippen abnormaliteit en ziekte.

Wie 'normaal' is beantwoordt aan een bepaalde norm van een specifieke sociale groep.

Abnormaal → afwijking van de sociale norm zowel positief als negatief.

De beoordeling hiervan hangt af van uiteenlopende criteria:

- Kenmerken van de persoon. B.v. leeftijd en geslacht, beroep etc.
zo wordt bepaald gedrag bijvoorbeeld normaal geacht bij een kind maar niet bij een volwassene
- Tijd en plaats (Carnaval, in Bikini op straat lopen)
- Waarden en normen van de heersende cultuur en tijdsgeest (denk aan discussie of homoseksualiteit een afwijking is).

Abnormaal gedrag betekent niet meteen ook gestoord gedrag.

Gestoord → is abnormaal gedrag dat door de betrokken persoon 'en/of' de omgeving hindert ('stoort').

Van een **psychiatrische stoornis** is sprake bij gestoord gedrag dat ook bij andere personen is vastgesteld en binnen het gangbare begrippen kader van de psychiatrie kan worden beschreven.

Ziekte zijn die stoornissen waarvan men de oorsprong lichamelijk kan aanwijzen. Uitgaande van deze definitie spreekt men in de psychiatrie nauwelijks over ziekten.

Psychiatrische stoornissen worden geordend als syndromen.

Een **syndroom** is een groep of samenhangend geheel van symptomen in puur beschrijvende zin (is dus niet verklarend louter beschrijvend)

Een **symptoom** is een uiting, signaal of kenmerk van een psychiatrische stoornis.

Het stellen van de juiste diagnose is in de psychiatrie niet eenvoudig van daar dat men als het ware een atlas heeft gemaakt die als gids dient om dit terrein overzichtelijk te maken. Deze gids classificeert alle psychiatrische stoornissen en noemen we de **DSM IV**. (diagnostic and Statistical Manual)

Onderverdeling psychiatrische stoornissen

<i>Psycho-organische stoornissen</i>	<i>Stoornissen door gebruik van alcohol en drugs</i>	<i>Schizofrenie en andere psychosen</i>	<i>Stemmingsstoornissen</i>
Dementie Delier Amnestisch syndroom Andere organische stoornissen	Misbruik en afhankelijkheid van alcohol en drugs	Schizofrenie Niet-schizofrene psychosen	Depressie Bipolaire stoornis Dysthymie Cyclothymie
<i>Angststoornissen</i>	<i>Dissociatieve stoornissen</i>	<i>Somatoforme stoornissen</i>	<i>Eetstoornissen</i>
<i>Paniekstoornis</i> <i>Fobieën</i> <i>Dwangstoornis</i> <i>Posttraumatische stressstoornis</i> <i>Veralgemeende angststoornis</i>	<i>Dissociatieve amnesie</i> <i>Dissociatieve fugue</i> <i>Dissociatieve identiteitsstoornis</i> <i>Depersonalisatie</i>	<i>Somatisatiestoornis</i> <i>Conversiestoornis</i> <i>Pijnstoornis</i> <i>Hypochondrie</i> <i>Lichaamsbeeldstoornis</i>	<i>Anorexia nervosa</i> <i>Bulimia nervosa</i>
<i>Seksuele stoornissen</i>	<i>Slaapstoornissen</i>	<i>Impulscontrolestoornissen</i>	<i>Persoonlijkheidsstoornissen</i>
<i>Seksuele disfuncties</i> <i>Parafilieën</i> <i>Gender-identiteitsstoornis</i>	<i>Dyssomnieën</i> <i>Parasomnieën</i>	<i>Pathologisch gokken</i> <i>Kleptomanie</i> <i>Pyromanie</i> <i>Periodieke explosieve stoornis</i> <i>Trichotillomanie</i>	<i>Paranoïde</i> <i>Schizoïde</i> <i>Schizotypische</i> <i>Antisociale</i> <i>Bordeline</i> <i>Theatrale</i> <i>Narcistische</i> <i>Vermijdende</i> <i>Afhankelijke</i> <i>Dwangmatige</i>

<i>Aanpassingsstoornissen</i>	<i>Stoornissen bij kinderen en adolescenten</i>
<i>Aanpassingsstoornis</i>	<i>Autisme</i>
	<i>Aandachtstekortstoornis en hyperactiviteit</i>
	<i>Antisociale gedragsstoornissen</i>
	<i>Tic-stoornissen</i>
	<i>Stoornissen in de uitscheiding</i>
	<i>Specifieke ontwikkelingsstoornissen</i>

Diagnostische criteria enkele voorbeelden

Angststoornis

DSM-IV criteria paniekaanval

Een begrensde periode van intense angst of gevoel van onbehagen, waarbij vier (of meer) van de volgende symptomen plotseling ontstaan, die binnen tien minuten een maximum bereiken:

- 1) Hartkloppingen, bonzend hart of versnelde hartactie
- 2) Transpireren
- 3) Trillen of beven
- 4) Gevoel van ademnood of verstikking
- 5) Naar adem snakken
- 6) Pijn of onaangenaam gevoel op de borst
- 7) Misselijkheid of buikklachten
- 8) Gevoel van duizeligheid, onvastheid, licht in het hoofd of flauwte
- 9) Derealisatie (gevoel van onwerkelijkheid) of depersonalisatie (gevoel los van zich zelf te staan)
- 10) Angst dood te gaan
- 11) Paresthesieën (verdoofde of tintelende gevoelens)
- 12) Opvliegers of koude rillingen

DSM-IV criteria agorafobie

- A. Angst op een plaats of in situatie te zijn van waaruit ontsnappen moeilijk (of gênant) kan zijn of waar geen hulp beschikbaar zou kunnen zijn in het geval dat men een onverwachte of situationeel gepredisponeerde paniekaanval of paniekachtige verschijnselen krijgt. Tot de agorafobische angstgevoelens horen karakteristieke situaties als alleen buitenshuis zijn, zich te midden van een massa bevinden of in een rij wachten, op een brug staan, en reizen met een bus trein, of auto
- B. De situaties worden vermeden (bijvoorbeeld reizen is beperkt) of wordt alleen doorstaan met duidelijk lijden of de angst een paniekaanval of paniekachtige symptomen te krijgen, of de aanwezigheid van begeleider is noodzakelijk
- C. De angst of fobische vermijding is niet eerder toe te schrijven aan een andere psychische stoornis, zoals sociale fobie (bijvoorbeeld vermijding beperkt tot sociale situaties uit angst in verlegenheid te raken), specifieke fobie (bijvoorbeeld vermijding is beperkt tot een enkele situatie als liften), obsessieve compulsieve stoornis (bijvoorbeeld vermijding van vuil bij iemand met een smetvrees), posttraumatische stress stoornis (bijvoorbeeld vermijding van prikkels die samenhangen met een ernstige stressfactor) of separatieangststoornis (bijvoorbeeld vermijding om huis of verwanten te verlaten).

DSM-IV criteria paniekstoornis met of zonder agorafobie

- A. Zowel (1) als (2):
- (1) recidiverende onverwachte paniekaanvallen
 - (2) na ten minste één van de aanvallen was er één maand (of langer) met een (of meer) van de volgende:
 - (a) voortdurende ongerustheid over het krijgen van een volgende aanval
 - (b) bezorgdheid over de verwickelingen of de consequenties van de aanval (bijvoorbeeld het verliezen van de zelfbeheersing, een hartaanval krijgen, 'gek worden')
 - (c) een belangrijke gedragsverandering in samenhang met de aanvallen
- B. Aan- of afwezigheid van agorafobie
- C. De paniekaanvallen zijn niet het gevolg van de directe fysiologische effecten van een middel (bijvoorbeeld drug, geneesmiddel) of een somatische aandoening (bijvoorbeeld hyperthyroïdie)
- D. De paniekaanvallen zijn niet eerder toe te schrijven aan een psychische stoornis, zoals sociale fobie (bijvoorbeeld voorkomend bij blootstelling aan gevreesde sociale situaties), specifieke fobie (bijvoorbeeld bij blootstelling aan een specifieke fobische situatie), obsessieve compulsieve stoornis (bijvoorbeeld bij blootstelling aan vuil bij iemand met een smetvrees), posttraumatische stressstoornis (bijvoorbeeld in reacties op prikkels die samenhangen met een ernstige stressfactor) of separatieangststoornis (bijvoorbeeld vermijding om huis of verwanten te verlaten)

Obsessieve-compulsieve stoornis (OCS, dwangstoornis)Kenmerken

Een obsessieve-compulsieve stoornis wordt gekenmerkt door dwanggedachten (obsessies) en dwanghandelingen (compulsies).

* Dwanggedachten

Dwanggedachten zijn hardnekkige gedachten, die als niet eigen, opgedrongen en onwenselijk worden beleefd. De inhoud is vaak zinloos, raar of ongepast, de gedachten kan men niet of slechts met grote inspanning van zich af zetten en worden vrijwel altijd als beangstigend ervaren.

* Dwanghandelingen

Dwanghandelingen zijn zich herhalende, rituele handelingen die tegen de bewust ervaren wil worden uitgevoerd en die als niet eigen, opgedrongen en onwenselijk worden beleefd. Dwanghandelingen volgen op dwanggedachten en worden uitgevoerd om onacceptabele gedachten en wensen af te weren; wanneer de handeling niet kan worden uitgevoerd leidt dit tot angst.

Voorbeelden

- * Gedachte: idee ziekte op te lopen door contact met viezigheid, urine, ontlasting, bacteriën (smetvrees)
Handeling: veelvuldig wassen (wasdwang) of schoonmaken (poetsdwang)
- * Gedachte: idee niet netjes, precies of goed genoeg dingen doen
Handeling: alles recht zetten, tellen (teldwang)
- * Gedachte: idee per ongeluk iets fouts, verkeerd of gevaarlijks doen (b.v. deur of gaskraan niet gesloten)
Handeling: herhaaldelijk controleren (controledwang)

DSM-IV-TR criteria

- A. Ofwel dwanggedachten ofwel dwanghandelingen
Dwanggedachten worden gedefinieerd door de volgende vier:
1. recidiverende en aanhoudende gedachten, impulsen of voorstellingen, die gedurende bepaalde momenten van de stoornis als opgedrongen en misplaatst beleefd worden en die duidelijke angst of lijden veroorzaken
 2. de gedachten, impulsen of voorstellingen zijn niet eenvoudig een overdreven bezorgdheid uit het dagelijks leven
 3. betrokkene probeert deze gedachten, impulsen of voorstellingen te negeren of te onderdrukken, of deze te neutraliseren met een andere gedachte of handeling
 4. betrokkene is zich ervan bewust dat de dwangmatige gedachten, impulsen of voorstellingen het product zijn van zijn of haar eigen geest (niet van buitenaf opgelegd zoals bij gedachteninbrenging)

Dwanghandelingen worden gedefinieerd door de volgende twee:

1. zich herhalend gedrag (bijvoorbeeld handen wassen, opruimen, controleren) of psychische activiteit (bijvoorbeeld bidden, tellen, in stilte woorden herhalen) waartoe betrokkene zich gedwongen voelt in reactie op een dwanggedachte, of zich aan regels houden die rigide moeten worden toegepast
 2. de gedragingen of psychische activiteiten zijn gericht op het voorkomen of verminderen van het lijden, of op het voorkomen van een bepaalde gevreesde gebeurtenis of situatie; deze gedragingen of psychische activiteiten tonen echter geen realistische samenhang met de gebeurtenis die geneutraliseerd of voorkomen moet worden, of zijn duidelijk overdreven.
N.B.: Dit is niet op kinderen van toepassing.
- B. Op een bepaald moment in het beloop van de stoornis is betrokkene zich ervan bewust dat de dwanggedachten en dwanghandelingen overdreven of onredelijk zijn
- C. De dwanggedachten of dwanghandelingen veroorzaken duidelijk lijden, zij kosten veel tijd (nemen meer dan een uur per dag in beslag) of verstoren in significante mate de normale routine van betrokkene, het beroepsmatig functioneren (of de studie op school) of de gebruikelijke sociale activiteiten of relaties met anderen
- D. Indien een andere As I stoornis aanwezig is, is de inhoud van de dwanggedachte of dwanghandeling daartoe niet beperkt (bijvoorbeeld preoccupatie met voedsel bij een eetstoornis; haar uittrekken bij trichotillomanie; bezorgdheid over het uiterlijk bij een stoornis in de lichaamsbeleving; preoccupatie met middelen als een stoornis in het gebruik van middelen aanwezig is; preoccupatie met het hebben van een ernstige ziekte bij een hypochondrie; preoccupatie met seksuele behoeften of fantasieën bij een parafilie; of piekeren over schuld bij een depressieve stoornis).
- E. De stoornis is niet het gevolg van de directe fysiologische effecten van een middel (bijvoorbeeld drug, geneesmiddel) of een somatische aandoening.

Stemmingsstoornis

DSM IV criteria depressieve episode

- A. Vijf (of meer) van de volgende symptomen zijn binnen dezelfde periode van twee weken aanwezig geweest en wijzen op een verandering ten opzichte van het eerdere functioneren; ten minste een van de symptomen is ofwel depressieve stemming, ofwel verlies van interesse of plezier.
- * depressieve stemming gedurende het grootste deel van de dag, bijna elke dag, zoals blijkt uit subjectieve mededelingen (bijvoorbeeld voelt zich verdrietig of leeg) ofwel observatie door anderen (bijvoorbeeld lijkt betraand)
N.B.: Kan bij kinderen of adolescenten ook prikkelbare stemming zijn
 - * duidelijke vermindering van interesse of plezier in alle of bijna alle activiteiten gedurende het grootste deel van de dag, bijna elke dag (zoals blijkt uit subjectieve mededelingen of uit observatie door anderen)
 - * duidelijke gewichtsvermindering zonder dat dieet gehouden wordt of gewichtstoename (bijvoorbeeld meer dan vijf procent van het lichaamsgewicht in één maand), of bijna elke dag afgenomen of toegenomen eetlust
N.B.: Kan bij kinderen moet gedacht worden aan het niet bereiken van de te verwachten gewichtstoename
 - * insomnia (slapeloosheid) of hypersomnia (overmatige slaap en slaperigheid) bijna elke dag
 - * psychomotorische agitatie of remming (waarneembaar door anderen en niet alleen maar een subjectief gevoel van rusteloosheid of vertraagdheid), bijna elke dag
 - * moeheid of verlies van energie, bijna elke dag
 - * gevoelens (die waanachtig kunnen zijn) van waardeloosheid of buitensporige of onterechte schuldgevoelens (niet alleen maar zelfverwijten of schuldgevoel over het ziek zijn), bijna elke dag
 - * verminderd vermogen tot nadenken of concentratie of besluiteloosheid (ofwel subjectief ofwel geobserveerd door anderen), bijna elke dag
 - * terugkerende gedachten aan de dood (niet alleen de vrees dood te gaan), terugkerende suïcide-gedachten zonder dat er specifieke plannen gemaakt zijn, of een suïcidepoging of een specifiek plan om suïcide te plegen
- B. De symptomen voldoen niet aan de criteria voor een gemende episode
- C. De symptomen veroorzaken in significante mate lijden of beperkingen in het sociaal of beroepsmatig functioneren of het functioneren op andere belangrijke terreinen
- D. De symptomen zijn niet het gevolg van de directe fysiologische effecten van een middel (hiivoorbeeld

drug, geneesmiddel) of een somatische aandoening (bijvoorbeeld hypothyroïdie = verlaagde schildklierwerking)

- E. De symptomen zijn niet toe te schrijven aan een rouwproces, dat wil zeggen na het verlies van een dierbaar persoon zijn de symptomen langer dan twee maanden aanwezig geweest of zijn zij gekarakteriseerd door duidelijke functionele beperkingen, ziekelijke preoccupatie met gevoelens van waardeloosheid, suicide-gedachten, psychotische symptomen of psychomotorische remming.

DSM-IV-TR criteria manische episode

- A. Een duidelijk herkenbare periode met een abnormale en voortdurend verhoogde, expansieve of prikkelbare stemming, gedurende ten minste een week (of elke duur indien opname in een ziekenhuis noodzakelijk is)
- B. Tijdens de stemmingsstoornis zijn drie (of meer) van de volgende symptomen (vier indien de stemming alleen geprikkeld is) voortdurend en in belangrijke mate aanwezig:
- * opgeblazen gevoel van eigenwaarde of grootheidsideeën
 - * afgenomen behoefte aan slaap (bijvoorbeeld voelt zich uitgerust na slechts drie uur slaap)
 - * spraakzamer dan gebruikelijk of spreekdrang
 - * gedachtenvlucht of de subjectieve beleving dat de gedachten jagen
 - * verhoogde afleidbaarheid (dat wil zeggen de aandacht wordt te gemakkelijk getrokken door onbelangrijke of niet ter zake doende van buiten komende prikkels)
 - * toeneming van doelgerichte activiteit (ofwel sociaal, op het werk of op school ofwel seksueel) of psychomotorische agitatie
 - * zich overmatig bezig houden met aangename activiteiten waarbij grote kans bestaat op pijnlijke gevolgen (bijvoorbeeld ongeremde koopwoede, seksuele indiscreties of zakelijk onverstandige investeringen)
- C. De symptomen voldoen niet aan de criteria voor een gemende episode
- D. De stemmingsstoornis is voldoende ernstig om duidelijke beperkingen in werk, of normale sociale activiteiten, of relaties met anderen te veroorzaken, of opneming in een ziekenhuis noodzakelijk te maken om schade voor zichzelf of anderen te voorkomen, of er zijn psychotische kenmerken.
(Redactie: In circa 10 à 15% van de gevallen ontwikkelt zich een psychose, dat wil zeggen een verlies van de realiteit, die tot uiting komt in met name wanen - oncorrigeerbare gedachedwalingen - of een zeer bizar gedrag. De thema's van die wanen zijn vaak in overeenstemming met het overdreven gevoel van eigenwaarde, men denkt b.v. een beroemde persoonlijkheid te zijn, een bijzondere relatie met God te hebben, speciale macht of kennis te bezitten.)
- E. De symptomen zijn niet het gevolg van het directe fysiologische effect van een middel (bijvoorbeeld drug, geneesmiddel of andere behandeling) of een somatische aandoening (bijvoorbeeld hypothyroïdie = verlaagde schildklierwerking).

N.B.: Maniforme episodes die onmiskenbaar veroorzaakt zijn door een somatische antidepressieve behandeling (bijvoorbeeld geneesmiddelen, elektroconvulsietherapie, lichttherapie) mogen niet meetellen voor het stellen van de diagnose "bipolaire I stoornis).

DSM-IV-TR criteria gemende episode

- A. Er wordt voldaan aan de criteria van zowel een manische episode als aan die van een depressieve episode (behalve in duur), bijna elke dag gedurende ten minste een week.
- B. De stemmingsstoornis is voldoende ernstig om duidelijke beperkingen in werk, gewone sociale activiteiten, of relaties met anderen te veroorzaken, of opneming in een ziekenhuis noodzakelijk te maken om de schade voor zichzelf of anderen te voorkomen, of er zijn psychotische kenmerken.
- C. De symptomen zijn niet het gevolg van de directe fysiologische effecten van een middel (bijvoorbeeld drug, geneesmiddel of andere behandeling) of een somatische aandoening (bijvoorbeeld hypothyroïdie = verlaagde schildklierwerking).

N.B.: Gemengde episodes die onmiskenbaar veroorzaakt zijn door een somatische antidepressieve behandeling (bijvoorbeeld geneesmiddelen, elektroconvulsietherapie, lichttherapie

Meer informatie over o.a. psychiatrie en de DSM IV zie: <http://www.hulpgids.nl/>